Comparând derivarea cu sufixe şi derivarea cu prefixe, se constată un număr mult mai mare de cuvinte compuse aflate la baza derivatelor sufixale.

Consideraţiile statistice îi permit autoarei să arate cum s-a schimbat productivitatea afixelor în ultimele decenii: în timp ce folosirea lui *super-* a rămas constantă, unele prefixe au productivitate mai scăzută (*pre-*, *ne-*, *re-*, etc.), vorbitorii par să prefere prefixele *post-* şi *non-*, întâlnite mai frecvent. În ceea ce priveşte sufixele, *-iadă* şi *-izare* au devenit foarte productive, iar sufixul *-ar* a devenit mai productiv decât sufixul *-aş*.

În ciuda impresiei multor locutori români, inclusiv lingvişti, bazele folosite în derivare sunt foarte multe de origine franceză, bazele din engleză, deşi în creştere, fiind în număr mult mai redus. Această concluzie confirmă faptul că la nivel lexical limba română continuă să se dezvolte în direcţia imprimată de secolele precedente, de întărire permanentă a caracterului său romanic.

O ultimă observaţie: chiar şi dintre puţinele cuvinte pe care le-am citat, multe cu un caracter evident *ad-hoc*, se poate remarca explozia de creativitate pe care a manifestat-o limba română, şi ea eliberată după anii cenuşii ai dictaturii comuniste şi ai limbii de lemn. În aceste creaţii domină, evident, cuvinte depreciative şi depreciativ-ironice, care ne conving de faptul că România continuă să fie ţara lui Anton Pann, Caragiale, Creangă, Ion Barbu sau Eugen Ionescu.

ADRIANA COSTĂCHESCU
Universitatea din Craiova
Facultatea de Litere
Craiova, str. A. I. Cuza, 13–15
acostachescu@yahoo.com

Însemnări de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei. Un corpus editat de I. CAPROŞU şi E. CHIABURU, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, volumul I (*1429–1750*), 2008, 665 p.; volumul II (*1751–1795*), 2008, 667 p.; volumul III (*1796–1828*), 2009, 749 p.; volumul IV (*1829–1859*), 2009, 693 p.

Impunătorul corpus de însemnări transcrise de pe manuscrise şi cărţi vechi din Ţara Moldovei, alcătuit de către doi cunoscuţi istorici ieşeni, Ioan Caproşu şi Elena Chiaburu, îşi propune să fructifice un izvor de o valoare documentară inestimabilă pentru studierea trecutului nostru. Acest gen de glose olografe constituie o sursă importantă pentru cunoaşterea istoriei, limbii şi culturii româneşti, putând suplini, în multe cazuri, lipsa documentelor propriu-zise pentru anumite perioade. În decursul vremurilor, diverşi scribi au notat pe filele cărţilor însemnări care semnalau fapte istorice sau momente ieşite din comun pe care le-au traversat, unele de ordin personal, dar cu referiri la istoria politică internă, istoria economică sau socială, starea timpului şi influenţa sa asupra agriculturii, inundaţii sau invazii de lăcuste, preţul şi circulaţia cărţilor, cutremure de pământ, eclipse, comete sau multe alte evenimente care i-au impresionat. Această paletă foarte largă de cronici cvasianonime recompune, în acelaşi timp, o imagine inedită a universului mental al societăţii româneşti din veacurile trecute.

Lucrarea de faţă cuprinde însemnări olografe scrise într-o îndelungată perioadă de timp, începând din anul 1429 (de când datează prima adnotare în slavonă) şi până în 1859. În corpus sunt incluse însemnări întâlnite pe filele unor manuscrise şi cărţi vechi care s-au aflat la un moment dat în colecţii din Moldova, fiind cercetate şi unele fonduri de manuscrise din biblioteci şi arhive publice şi particulare din ţară şi, parţial, din afara ţării. Cele patru volume reunesc însemnări marginale examinate îndeaproape, sub aspect paleografic, complexitatea editării constând în parcurgerea unui număr mare de cataloage, volume şi studii care au reprodus glose scrise în diferite epoci. Însemnările

sunt înregistrate în ordine cronologică, după anul consemnării lor. Notiţele nedatate sunt ordonate în funcţie de anul apariţiei cărţii pe ale cărei file se află. Transcrierea notiţelor olografe oferă, aşadar, date preţioase privind diverse întâmplări din istoria ţării, unele războaie purtate de-a lungul timpului, precum şi ocupaţiile străine, informaţii despre domnitori şi faptele acestora din perioada lor de domnie. Ne-au atras atenţia câteva texte din această categorie. Astfel, un exemplar din *Cazania* lui Varlaam era achiziţionat direct de la mitropolitul moldovean chiar în anul apariţiei cărţii, după cum se specifică pe filele 186–195: „Această sfântă *Evanghelie* au cumpărat-o Mihalcea Durac ce au fost logofăt mare şi dusu-o-au la Orhei, în zilele lui Ioan Vasile voievod. Şi au dat patru galbeni de aur sventii sale, lui Varlaam mitropolitul Sucevii. V(ă)l(ea)tul 7151 <1643>, 14 martie. Pisal Andrei Mihuleţ şi diiac. Mihalcea Durac" (vol. I, p. 204). Pe un alt exemplar din *Cartea românească de învăţătură* (Iaşi, 1643), întâlnit în satul Vama, jud. Suceava, este consemnată următoarea mărturie din anul 1757: „Să să ştie de cându au vinit mărie sa Scarlat vodă domn întâi la Moldova. Atunce înbla veletul 7265. Atunce am vinit şi eu, Vasile Movilă, în Vamă zapciu. Vasile Movilă, în luna lui aug(ust) 12" (vol. II, p. 58). Examinarea notiţelor de acest fel furnizează informaţii relevante referitoare la istoria unor scrieri, la locul şi împrejurările redactării lor, edificatoare în acest sens fiind glosa aflată pe f. 152 a ms. rom. 1573 BAR, cuprinzând o versiune a lui *Varlaam şi Ioasaf*: „Această istorie a *Sfântului Varlaam şi Sfântului Iosaf* s-au scris în zilele preînălţat domnul Moldovii, mărie sa Alexandru Ioan Calimah voievod, la velet 1797 fevruarie 23, de Toader, fecior popii lui Costandin, fiind slugă la dumnealui Vasilie Rosăt spatar" (vol. III, p. 16). Un interes aparte îl prezintă însemnările care conţin o suită de date despre identitatea scribului, proprietarul scrierii, locul achiziţionării sau viitorii beneficiari ai cărţii. Au fost trecute în corpus note detaliate privind preţul şi circulaţia cărţii, costul legăturii sau identitatea legătorilor de carte. Nu de puţine ori, întreaga comunitate îşi aducea contribuţia la achiziţionarea unei cărţi de cult, ceea ce dovedeşte preţuirea care se acorda dintotdeauna acestor tipărituri valoroase. O astfel de însemnare de proprietate este prezentă pe o *Liturghie*, apărută la Iaşi, în 1794, păstrată în satul Epureni, jud. Vaslui: „Această sfântă *Liturghie* iaste cumpărat(ă) de satul Epureni şi s-au dat bisericii de poman(ă), la hramu Sfântului Vasile, tot la Iepureni. Şi să nu îndrăznească *(sic!)* nimine a o înstrăina de la bisiarică, că esti dreptă a satului şi amu datu 11 lei pe dânsa. Şi amu fostu noi ostinitor(i), noi, de amu strânsu bani: iere(i) Nechita. 1797, maiu 23. Această *Liturghii* esti a satul(ui) Eporeni, la bisărica lui Cazimir, o cumpărat(-o) satol, pentru sufletul lor" (vol. III, p. 18).

Cei mai mulţi dintre deţinătorii vechilor scrieri cumpărau cartea de cult pentru a o da de pomană la biserică „pentru sufletul lor şi al neamului lor" ori pentru a o lăsa ca zestre sau moştenire, subliniindu-se numele urmaşului cu dreptul statornicit de proprietate asupra cărţii. Prezenţa însemnărilor privind donaţia cărţilor liturgice a fost semnalată pe mai multe exemplare consultate de către autori. Iată un exemplu de pe o *Evanghelie*, apărută la Bucureşti, în 1750: „(Aceast)ă s(fânt)ă *Evan(ghelie* am cumpărat)-o eu, Hariton, împreună cu soţul meu Safta şi am dat(-o) sfintii bisearici, ce să numeştea hramul Blagoveştenie, să fie poman(ă) pentru sufletul mieu şi a soţului mieu, şi a părinţilor miei, şi a fiilor miei şi a tot neamului mieu, cinea (s-ar) ispiti să o fure sau să o vând(ă) de la sfânta bisăric(ă) din neamul meu sau din streini sau din preuţi carii vor fi la ace(a)stă sfânt(ă) biseric(ă) să fie supt tot blestemul sfintii bisărici afurisiţi şi anatema, maranata în veac, că eu am dăruit-o sfintii bisărici cu toat(ă) voie noastră în zililea preluminatului preînălţatului domnului nostru Ion Mateiu Ghica voievod, le velet 7262 <1753> ghen(ar) 2(7)" (vol. II, p. 17). Sunt de remarcat şi daniile domneşti, darurile de carte făcute comunităţilor unor sate, bisericilor, mănăstirilor pentru împlinirea rosturilor învăţăturii. În anul 1754, Ioan Cantacuzino înzestrează un lăcaş de cult cu un *Strastnic*, aflat în satul Râpile de Jos: „Această cart(e) în care (se) cuprindi slujba mântuitoarilor patimi, am cumpărat-o eu, robul lui Dumnezău, Ioan Cantacuz(i)no vel com(is) şi am dat-o besăricii noastre din Grozăşti, de la ţinutul Bacăului, undi să cinsteşti şi să prăznuieşti hram(u) Adormire Precuratei Ficeoarii, spre pomenire şi a părinţilor. Şi să aibă datorie preoţii ce după vrem(i) or fi la această besărică sau undi va fi cart(ea) aceasta a pomeni la sfântu jărtăvnic num(i)le meu, Ioan, şi a preiubit soţu meu, Marie şi a fiiului nostru, unu născut Mihaiu. L(ea)t 7263. Ion Cantacuzino vel com(is)" (vol. II, p. 40).

Numeroase notaţii olografe conţin blesteme înfricoşătoare la adresa persoanelor care ar fi îndrăznit să înstrăineze cărţile de cult. Reprezentativă în acest sens este o însemnare datată din 1753, de pe o *Evanghelie* din satul Bârsăneşti, jud. Bacău: „Să s(e) ştie că această sfântă carte, *Ivanghelie*, am cumpărat-o eu, ier(o)monah Varlaam, de la Ciurbă, schitul Brăteştilor, ca s(ă) slujitoarea sfântului schitu, pe bani, optu lei. Iar cine să va afla ca să o ia sau să o înstriineze, unul ca acela să n-aibă voia şi si fie despărţit de Sfânta Troiţă, şi negru ca Iuda vânzătorul di H(risto)s, afurisit şi anaftimi şi precopsală în casa lui să nu fie în veci. Şi aşe veche am cumpărat-o. Şi îmbla veletul de la zidire(a) lumii 7262 <1753> sep(temvrie)" (vol. II, p. 22).

Sunt expuse o serie de însemnări care semnalează date despre naşterea, căsătoria, starea socială, locul de trai sau decesul unor posesori de carte ori slujitori ai Bisericii. Adnotările marginale cu referire la diverse fenomene ale naturii, cutremure, calamităţi asupra roadelor pământului constituie subiectul altor intervenţii ale scribilor. Se impun atenţiei şi însemnări de sorginte folclorică, a căror, valoare paremiologică este evidentă. Întâlnim o notaţie de acest fel, datând din 1753, pe *Leatopisăţul Ţării Munteneşti* (ms. rom. 940 BAR): „Precum la bou şi la măgar boldul, aşa la norodul făr-de-lege băţul. Precum uşa să întoarce la ţăţâna ei, aşa leneşul pre patul lui. Lume aceasta este un somnu, din care nu ne putem deştepta, făr-numai în ceasul morţii. Şi aice am scris eu, ca să să ştie, pentru pomenire. Costantin săn Iordachi Balşi ban. V(ă)l(ea)t 7262 <1753> dec(emvrie) 26" (vol. II, p. 28).

Desigur, autorii catalogului nu au reuşit să înregistreze toate însemnările provenite din ţinutul Moldovei. Astfel, pe o *Psaltire*, apărută la Movilău, în 1796, exemplar existent la BAR, filiala Cluj-Napoca (CRV 761), am întâlnit, printre altele, următoarea notiţă de pe p. [435]: „Această sfântă şi dumnezăiască carte, ce să numeşte *Psaltire*, este a părintelui Ion ot Şărbeoni, ţinutul Neamţului, 1821, martie, 10. / Şi am scris eu, […] de mai sus şi ou iscălit Ştefan Alecul ot Gura Vă<ii> şi popa Ion Ţicovanu. / Preutul Simion ot Crăcăoni". În aceeaşi zonă se circumscrie şi un *Octoih* tipărit la Blaj, în 1770 (CRV 93 BAR Cluj-Napoca), cu o însemnare de proprietate aşternută pe mai multe file.

În linii mari, acest corpus denotă o documentare riguroasă, precum şi scupulozitate în ordonarea cronologică şi acurateţea redării textelor. Notiţele autografe scrise cu caractere chirilice sunt reproduse în transcriere interpretativă. Însemnările slavone au fost înregistrate în forma lor originală, urmată de traducerea în română, alteori numai în varianta tradusă, la fel ca în cazul unor texte greceşti. Un indice general exhaustiv însoţeşte fiecare din cele patru volume. Un indice tematic ar fi fost util pentru cercetarea sistematică a însemnărilor. Având însă în vedere faptul că au fost utilizate surse bibliografice diferite, aparţinând mai multor autori, nu există o unitate în privinţa transpunerii textelor, a interpretării grafiei sau a întregirii unor abrevieri. Nu s-a delimitat sfârşitul unei file recto sau verso în cazul în care o însemnare se întinde pe două sau mai multe file. Lipsesc apoi unele elemente de codicologie şi diplomatică strict necesare pentru editarea ştiinţifică a acestui gen de însemnări, nefiind specificate tipurile de scriere şi culoarea cernelii folosite.

În graiul scribilor se regăsesc, de obicei, particularităţi lingvistice specifice epocii şi regiunii în care au fost scrise. Limba însemnărilor manuscrise prezintă o mare varietate de fonetisme, forme şi termeni, în funcţie de provenienţa dialectală a scribului. Or, datorită diversităţii regulilor folosite de autorii anteriori, textele reunite în acest corpus nu oferă lingviştilor certitudini privind autenticitatea transcrierii lor, lucru pe care înseşi editorii ieşeni îl recunosc în preambul. Unele slove au o valoare probantă relativă. Spre exemplu, valoarea fonetică a lui [ă] în grafiile de tipul *întăi, lumănările, mănă, căntă* nu poate fi stabilită cu exactitate pe baza interpretării grafiei, fiind indicată redarea acestora conform pronunţării actuale. Este improprie, de asemenea, notarea diftongului [ĭa] în grafii precum *Ardial, bisiarică, trecia*. În unele situaţii, punctuaţia nu a fost revizuită potrivit normelor în vigoare. Cu toate aceste inconveniente, ediţia de faţă se detaşează prin caracterul informativ privind însemnările de pe cartea veche, având ca finalitate valorificarea acestui „imens jurnal colectiv al istoriei noastre", aşa cum se arată în prefaţă.

CRINA POP
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviţă, 21